

Ofbeldi gegn börnum á Íslandi: afleiðingar og fyrirbyggjandi þættir

Bryndís Björk Ásgeirsdóttir, PhD, lektor í sálfræði við HR

Viðskiptadeild | Sálfræðisvið

Streituvaldandi atburðir í lífi barna

Ofbeldi

- Andlegt ofbeldi

Dæmi: Sífelld gagnrýni, niðrandi tal, afneitun á barni, að börn verði vitni að ofbeldi milli foreldra/heimilisfólks.

- Vanræksla

Dæmi: Líkamleg vanræksla, eftirlitsleysi og skortur á viðeigandi umsjón, sálræn/andleg vanræksla og tilfinningaleg vanræksla.

- Líkamlegt ofbeldi

Dæmi: Barn slegið, kýlt, sparkað í það, því hrint eða það hrist óþyrmilega.

- Kynferðislegt ofbeldi

Dæmi: Káf innan eða utan klæða, þvingun til samræðis, barn látið horfa á kynferðislegar athafnir.

Streituvaldandi atburðir (Compas, 1995)

Hversdagslegir – algengir - ekki svo alvarlegir

Snarpir - óalgengir - alvarlegir

Viðvarandi – óalgengir - alvarlegir

Möguleg vandamál í kjölfar áfalla og streituvaldandi atburða

- Þunglyndi
- Kvíði
- Reiði
- Ofsahræðsla
- Áfallastreitu-röskun (PTDS)
- Sjálfskaðandi hegðun
- Sjálfsvígshegðun
- Neysla áfengis
- Neysla vímuefna
- Afbrot
- Ofbeldi
- Svefnleysi
- Magaverkur
- Höfuðverkur
- Bakverkur

Íslenskar rannsóknir á áhrifum streituvaldandi atburða

- ✓ Kannanir meðal allra grunnskóla- og framhaldsskólanema á Íslandi auk ungmenna utan skóla á aldrinum 16-19 ára.
- ✓ **Rannsóknir & greining, 1992 til 2011**
- ✓ Vísindamenn innan **sálfræðisviðs HR**
- ✓ **Dæmi um streituvaldandi atburði til rannsóknar:**
 - Skilnaður foreldra
 - Fátækt / efnahagsþrengingar
 - **Kynferðislegt ofbeldi**
 - **Ofbeldi og álag á heimili**
 - Stríðni / einelti
 - Atvinnuleysi foreldra og ungmenna utan skóla
 - Ástvinamissir

1.HLUTI

Rannsóknir á kynferðislegu ofbeldi gegn börnum og ungmennum á Íslandi

Rannsókn meðal framhaldsskólanema á Íslandi

Asgeirsdottir, B. B., Sigfusdottir, I. D., Gudjonsson, G. H., & Sigurdsson, J. F. (2011). Associations between Sexual Abuse and Family Conflict/Violence, Self-Injurious Behaviour and Substance Use: The Mediating Role of Depressed Mood and Anger. *Child Abuse & Neglect*, 35, 210–219.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2010.12.003>

Asgeirsdottir, B. B., Gudjonsson, G. H., Sigurdsson, J. F., & Sigfusdottir, I. D. (2010). Protective Processes for depressed mood and anger among sexually abuse adolescents: The importance of self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 49, 402-407.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2010.04.007>

Bryndís Björk Ásgeirsdóttir, lektor í sálfræði við HR

Rannsókn á Íslandi meðal 16 -19 ára nemenda í öllum framhaldsskólum á Íslandi

- ✓ Könnun meðal nemenda í öllum framhaldsskólum á Íslandi 2004
- ✓ Þátttakendur: 9.085 nemendur (aldur 16-19 ára) - 4.433 drengir (49%) og 4.652 stúlkur (51%).
- ✓ Um 67% allra skráðra nemenda á þessum aldri í framhaldsskólum á Íslandi og um 80% nemenda sem áttu að vera í skólanum á fyrirlagningardag
- ✓ Rannsóknin var framkvæmd af **Rannsóknum og greiningu** í samstarfi við **Barnaverndarstofu**.
- ✓ Þversniðsrannsókn

Markmið: Að rannsaka kynferðislegt ofbeldi gegn börnum á Íslandi, afleiðingar þess og fyrirbyggjandi þætti

Skilgreiningar á kynferðislegu ofbeldi gegn börnum

Á Íslandi er hugtakið kynferðislegt ofbeldi gegn barni gjarnan notað sem samheiti yfir þær margvíslegu kynferðislegu athafnir sem geta brotið á rétti barna s.s. **nauðgun, kynferðismök við barn án þess að líkamlegu valdi sé beitt, sífjaspell, kynferðisleg áreitni, barnaklám og vændi.**

Í rannsókninni sem hér er fjallað um er kynferðislegt ofbeldi gegn börnum skilgreint sem athöfn sem felur í sér að einstaklingur **undir 18 ára aldri** hefur verið talinn á, þvingaður eða neyddur til kynferðislegra athafna **gegn vilja sínum**, þ.e. mátt þola eitthvað af eftirtöldu: **1)** einhver hafi berað sig fyrir framan hann á ósæmilegan hátt **2)** káfað á líkama hans eða **3)** kynfærum á ósæmilegan hátt, **4)** að hann hafi verið talinn á, þvingaður eða neyddur til að snerta kynfæri einhvers eða verið **5)** talinn á, þvingaður eða neyddur til kynferðismaka.

3. gr. Barnaverndarlaga

”Með börnum er í lögum þessum er átt við einstaklinga yngri en 18 ára”

Hvenær var kynferðislegt ofbeldi gegn börnum viðurkennt sem samfélagsmein?

Seint á 20. öld skilgreint sem **félagslegt vandamál** með mögulegar **neikvæðar afleiðingar**

Grunsemdir um 1920 t.d. í Bretlandi um kynferðisofbeldi gegn börnum vegna **kynsjúkdóma** barna á heimilum og stofnunum.

Ýmsar aðrar skýringar fundnar á kynsjúkdómum barna, s.s. sýkingar frá klósettsetum, baðhandklæðum, baðgólfum og fl.

Þá voru uppi hugmyndir um það t.d. í Bandaríkjunum að karlmenn hefðu kynmök við börn í þeirri trú að þeir myndu lækna af kynsjúkdómum sínum (sér í lagi í þeim tilvikum sem augljóst var að börnum hafði verið nauðgað)

Hve algengt er kynferðislegt ofbeldi gegn börnum á Íslandi?

Tafla 1. Hlutfall 16–19 ára framhaldsskólanema sem segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi fyrir 18 ára aldur.

	Heild Hlutfall (fjöldi)
Einhver beraði líkama sinn	
12 ára og yngri	0,7% (60)
13–17 ára	1,5% (122)
Káf á líkama gegn vilja	
12 ára og yngri	0,8% (68)
13–17 ára	7,5% (604)
Káf á kynfærum gegn vilja	
12 ára og yngri	2,5% (202)
13–17 ára	8,7% (707)
Kynferðismök gegn vilja	
12 ára og yngri	1,5% (123)
13–17 ára	4,1% (329)
Heild	27,3% (2215)

Hve algengt er kynferðislegt ofbeldi gegn börnum á Íslandi?

Tafla 2. Hlutfall 16–19 ára stúlkna og drengja í framhaldsskólum sem segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi fyrir 18 ára aldur.

	Stúlkur Hlutfall (fjöldi)	Drengir Hlutfall (fjöldi)	Kynjamunur χ^2 (f=1)
Einhver beraði líkama sinn			
12 ára og yngri	1,0% (45)	0,4% (15)	*
13–17 ára	1,7% (75)	1,2% (47)	
Káf á líkama gegn vilja			
12 ára og yngri	1,4% (59)	0,2% (9)	**
13–17 ára	11,6% (502)	2,7% (102)	**
Káf á kynfærum gegn vilja			
12 ára og yngri	3,7% (158)	1,2% (44)	**
13–17 ára	8,4% (360)	9,1% (347)	
Kynferðismök gegn vilja			
12 ára og yngri	1,9% (82)	1,1% (41)	*
13–17 ára	6,0% (258)	1,9% (71)	**
Heild	35,7% (1539)	17,8% (676)	**

χ^2 = Kí-kvaðrat; f=frelsisgráður; *p<0,01; **p<0,001

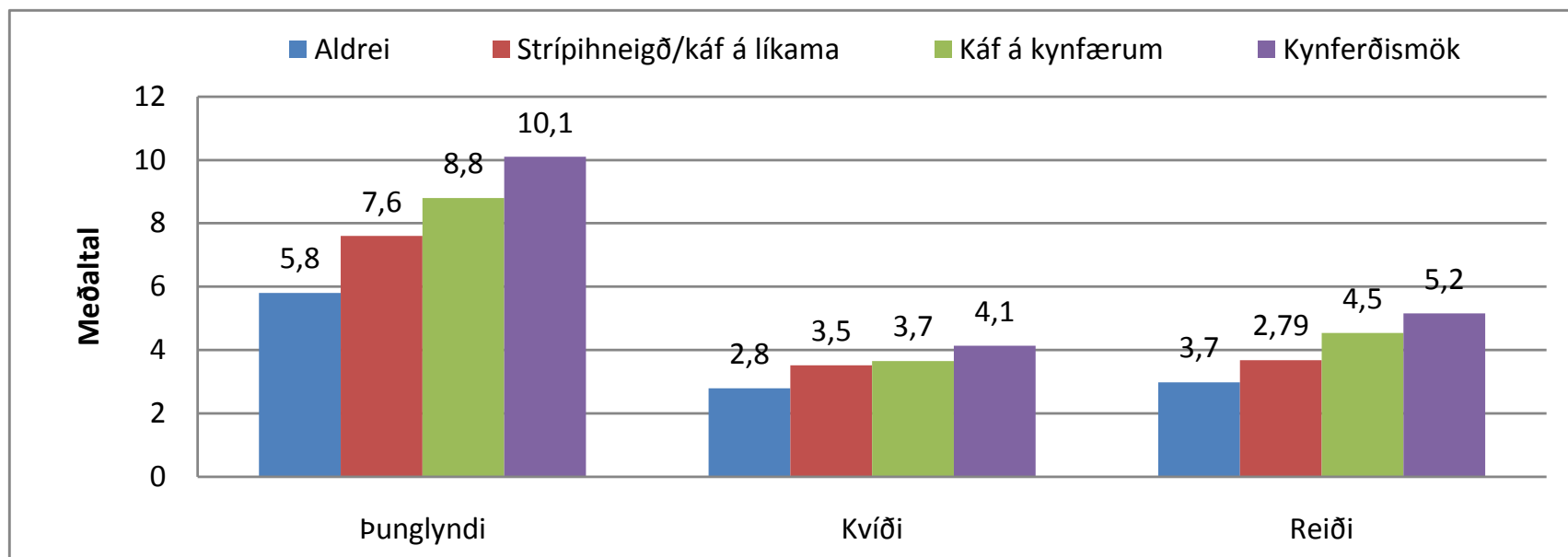
Hver er bakgrunnur ungmenna sem hafa verið þolendur kynferðislegs ofbeldis á Íslandi?

Tafla 3. Forspárþættir kynferðislegs ofbeldis, eftir kyni.

	Stúlkur EXP (B)	Drengir EXP (B)
Aldur	.93*	.91*
Sambýlisstaða foreldra	.81**	1.00
Menntun foreldra	.97*	.96*
Fjölskylduerjur/ofbeldi	1.47***	1.36***

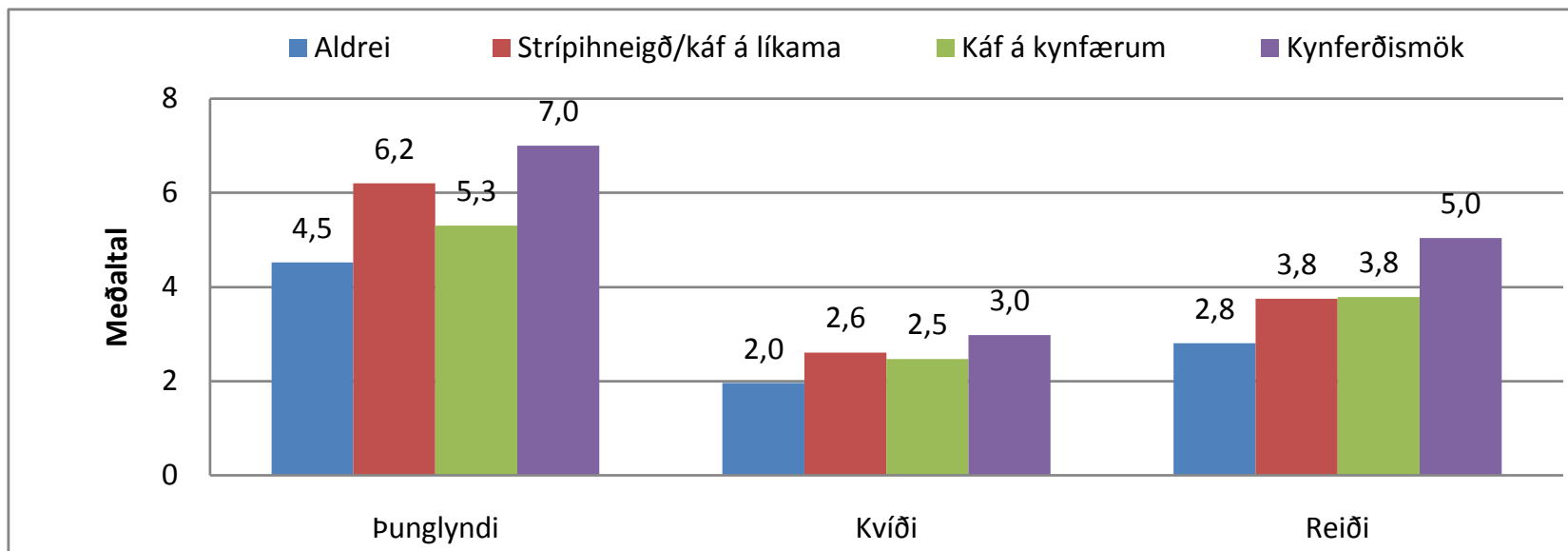
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Afleiðingar kynferðislegs ofbeldis – vanlíðan stúlkna

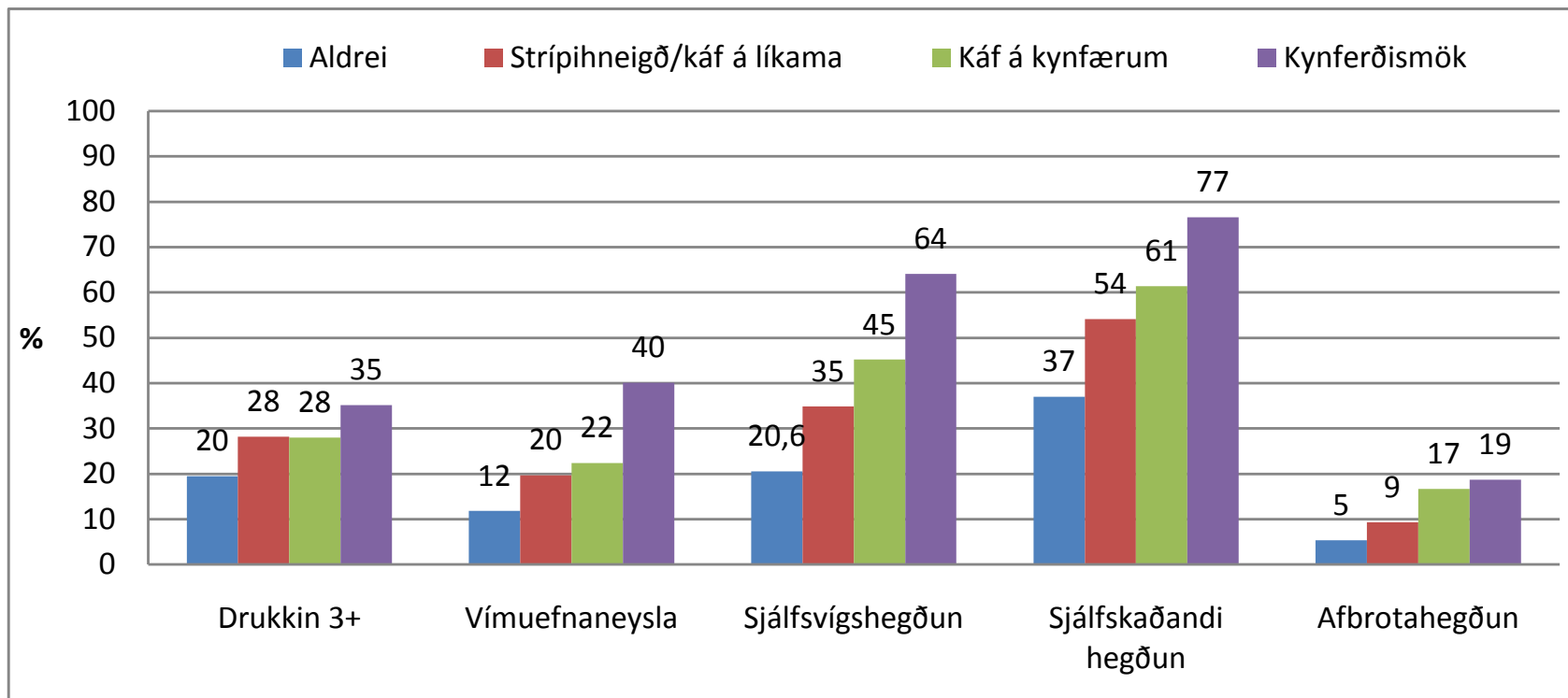
Mynd 1. Meðaltöl fyrir einkenni þunglyndis, kvíða og reiði stúlkna, eftir því hvort þær segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi eða ekki og eftir alvarleika þess.

Afleiðingar kynferðislegs ofbeldis – vanlíðan drengja

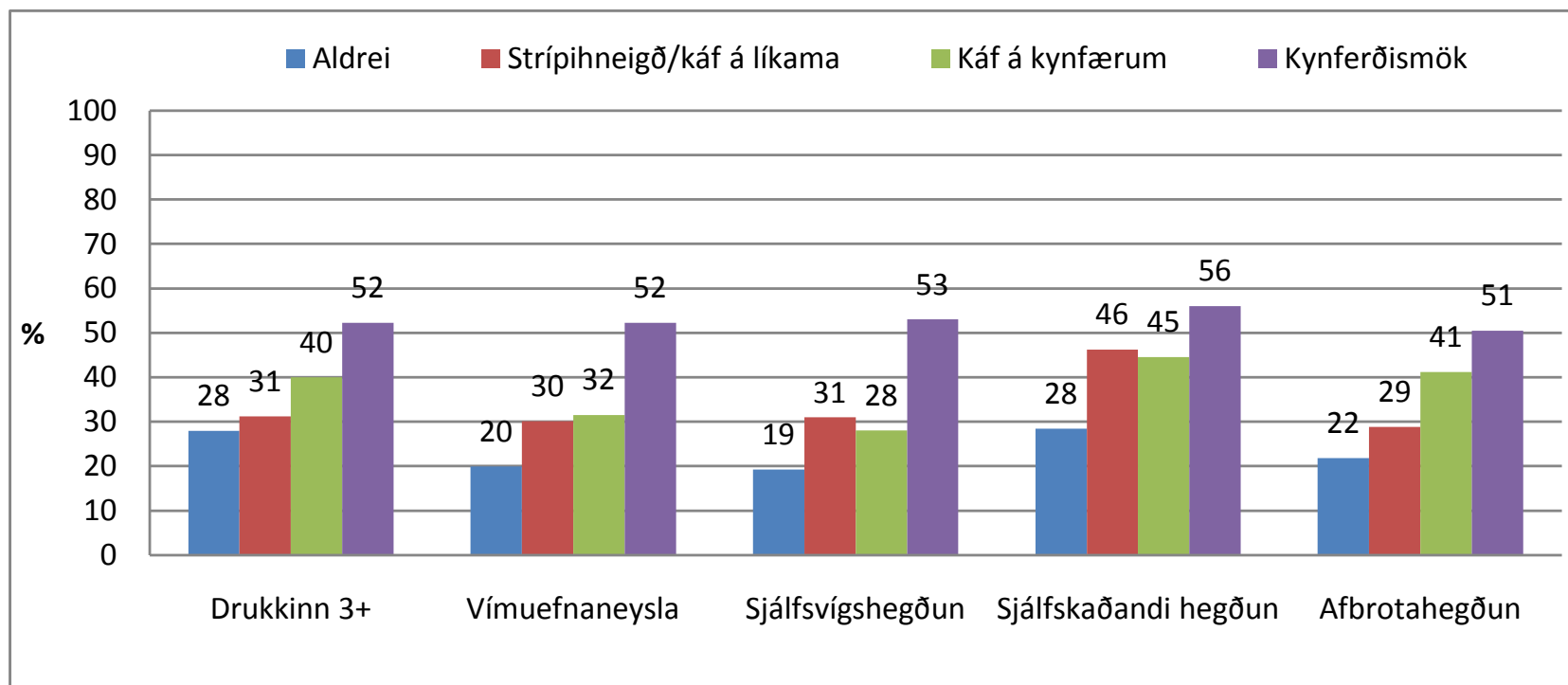
Mynd 2. Meðaltöl fyrir einkenni þunglyndis, kvíða og reiði drengja, eftir því hvort þeir segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi eða ekki og eftir alvarleika þess.

Afleiðingar kynferðislegs ofbeldis – hegðunarvandamál stúlkna

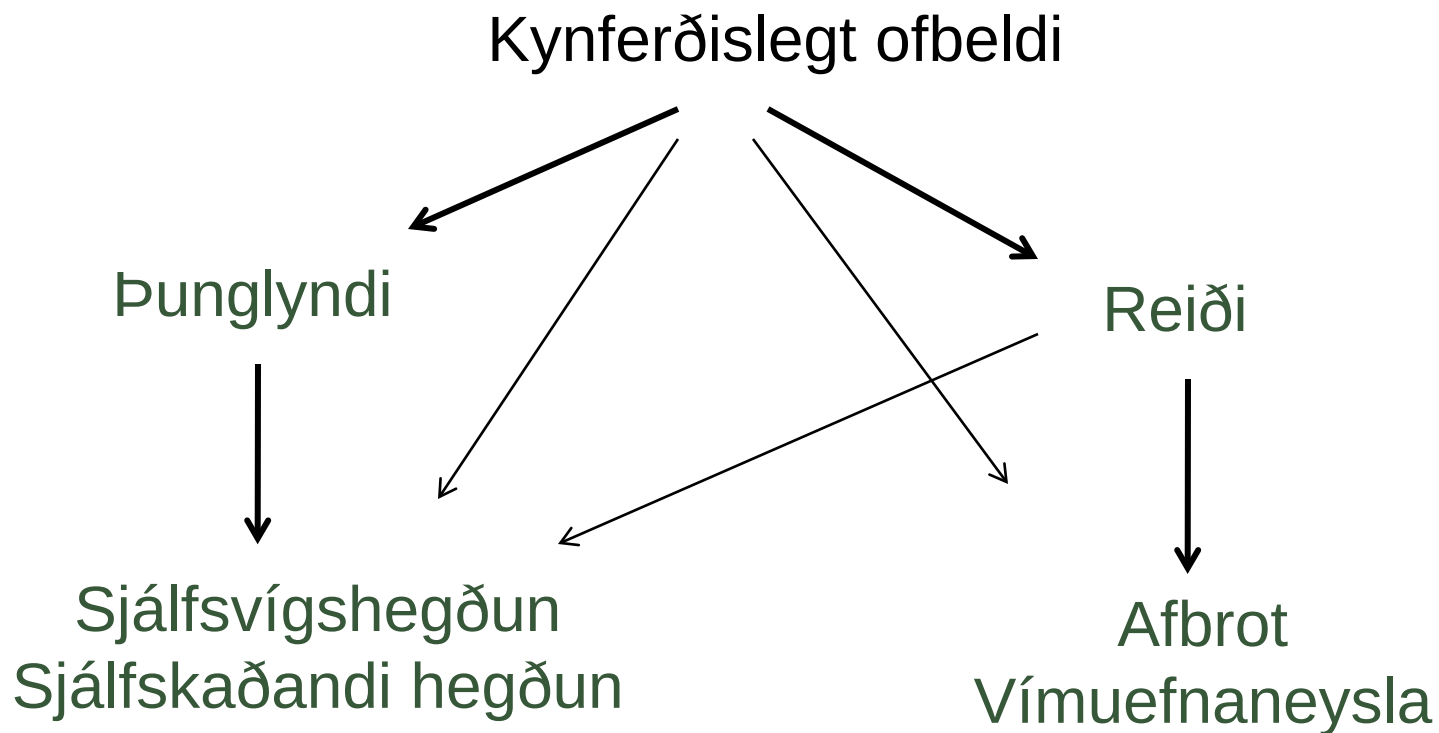
Mynd 3. Hlutfall stúlkna sem hafa sýnt tilgreinda hegðun, eftir því hvort þær segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi eða ekki og alvarleika þess.

Afleiðingar kynferðislegs ofbeldis – hegðunarvandamál drengja

Mynd 4. Hlutfall drengja sem hafa sýnt tilgreinda hegðun, eftir því hvort þeir segjast hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi eða ekki og eftir alvarleika þess.

Líðan og hegðunarvandamál – samspil

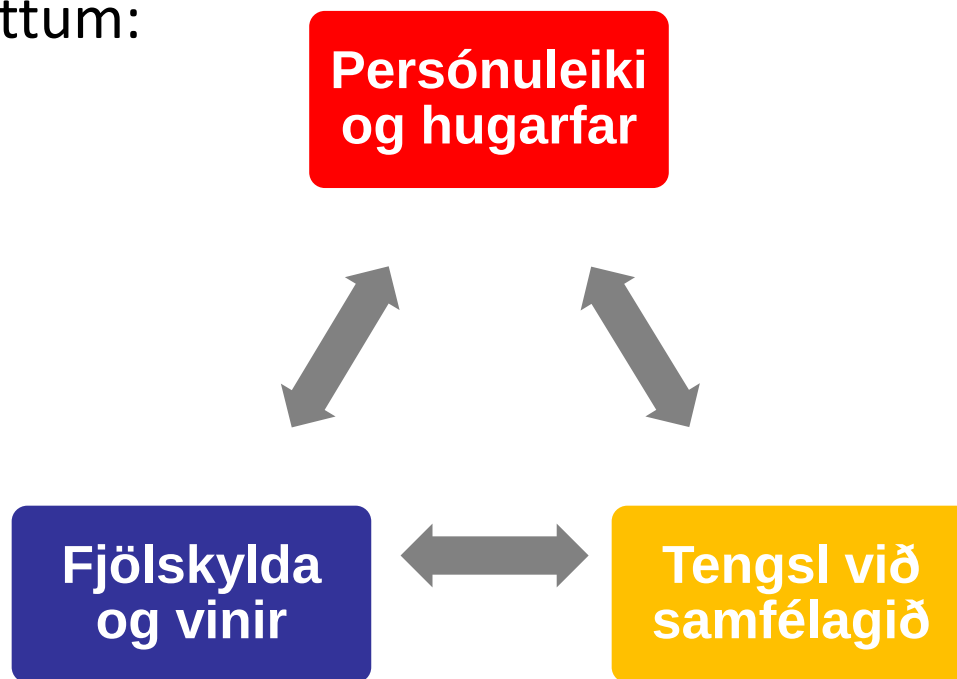
Þrautseigja

Í kjölfar streituvaldandi atburða getur einstaklingur brugðist við á ýmsan hátt.

Á meðan sumir sýna litlar breytingar á líðan eða hegðun til hins verra – **eru þrautseigir** – þá eru aðrir líklegri til að bregðast við á hátt sem getur haft **vanlíðan eða hegðunarvandamál** í för með sér.

Þrautseigja

- ✓ Einstaklingar eru taldir sýna þrautseigju ef þeir ná sér eftir eða geta aðlagast erfiðum aðstæðum.
- ✓ Byggir á **hversdagslegum** en **mikilvægum** persónulegum og félagslegum þáttum:

-> Áföll og afleiðingar þeirra tengjast einnig túlkun á aðstæðum!

Hverjir eru verndandi þættir í lífi ungmenna sem hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi?

- 1) Sjálfsmat** (s.s. finnst ég a.m.k. jafn mikils virði og aðrir, hafa marga góða eiginleika, margt sem ég get verið stoltur af, geta gert hlutina jafn vel og aðrir, ánægður með sjálfan mig) (Rosenberg, 1965)
- 2) Stuðningur foreldra** (s.s. umhyggja og hlýja, samræður um persónuleg málefni)
- 3) Viðhorf til skóla** (s.s. samskipti í skóla, viðhorf til náms og námsárangurs, viðhorf til kennara, líðan í skóla)
- 4) Þátttaka í skipulögðu íþróttastarfi**

Verndandi þættir fyrir afleiðingar kynferðislegs ofbeldis

- ✓ **Stuðningur foreldra, jákvætt viðhorf til skóla og þátttaka í íþróttastarfi** minnkar líkur á vanlíðan og frávíkshægðun ungmenna
- ✓ **Hátt sjálfsmat** minnkar líkur á vanlíðan og sjálfsvígs- sjálfskaðandi hegðun ungmenna.
- ✓ Áhrif sjálfsmats á þunglyndi og reiði eru sterkari meðal fyrir ungmenni sem hafa orðið fyrir kynferðislegu ofbeldi en þau sem ekki hafa orðið fyrir slíku ofbeldi. - > **samvirkni áhrif**
- ✓ Óbein áhrif félagslegra þátta í gegnum aukið sjálfsmat - > Félagslegir þættir byggja upp jákvæðara sjálfsmat sem um hæl minnkar líkur á þunglyndi og kvíða! -> **miðlunar áhrif**

Hvað segir þetta okkur?

- Fagfólk þarf að vera á varðbergi gagnvart kynferðislegu ofbeldi og fjölbreyttum birtingarmyndum þess og afleiðingum.
- Draga má úr neikvæðum afleiðingum kynferðislegs ofbeldis á ungmenni með því að efla félagslegan stuðning í umhverfi þeirra og minnka streituvaldandi þætti.
- Niðurstöðurnar sýna að mikilsvert er að hlúa að börnum og ungmennum með öflugu **félagslegu stuðningskerfi fjölskyldu, skóla og íþróttastarfs**.
- Slíkt stuðningskerfi styrkir sjálfsmynd barna og ungmenna, eykur þrautseigju og verndar þau gegn afleiðingum kynferðislegs ofbeldis.

2. HLUTI

Börn sem búa við fjölskylduerjur og líkamlegt ofbeldi á heimili á Íslandi

Rannsókn meðal grunnskólanema á Íslandi

Sigfusdottir, I. D., Asgeirsdottir, B. B., Sigurdsson, J. F., & Gudjonsson, G. H. (2011). Physical activity buffers the effects of family conflict on depressed mood: A study on adolescent girls and boys. *Journal of Adolescence*, 34, 895-902.

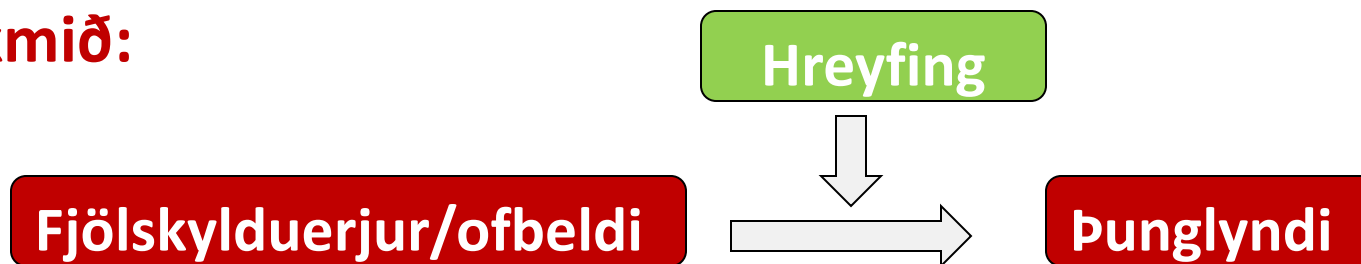
<http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.01.003>

Rannsókn meðal nemenda í öllum grunnskólum á Íslandi

- ✓ Könnun meðal nemenda í 9. og 10. bekk allra grunnskóla árið 2006
- ✓ Þátttakendur: 7430 nemendur
- ✓ Svarhlutfall: 81%
- ✓ Rannsóknin var framkvæmd af Rannsóknnum og greiningu
- ✓ Þversniðsrannsókn
- ✓ Dreifigreining – megináhrif og samvirkni.

Markmið:

Líkamleg hreyfing eykur þrautseigju

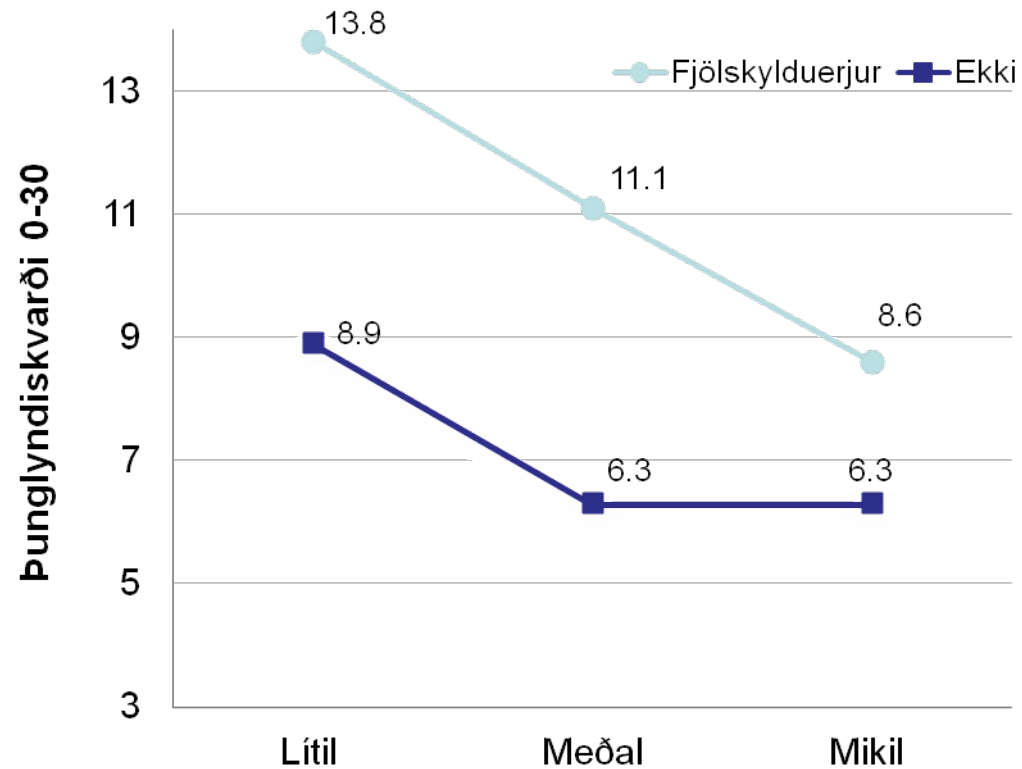
- Rannsóknir hafa gefið til kynna að **regluleg og markviss líkamleg hreyfing tengist:**

- ✓ Betri viðbragðshæfni við streitu
- ✓ Meiri tilfinningalegri vellíðan
- ✓ Minni einkennum þunglyndis
- ✓ Minni einkennum kvíða

Mögulegar skýringar á áhrifum hreyfingar á líðan

1. Eykur blóðflæði í heilaberki
2. Eykur losun endorphins, adrenalíns og noradrenalíns
3. Eykur sjálfsmat og félagslega samheldni
4. Minnkar áhrif streitu og eykur tilfinningajafnvægi

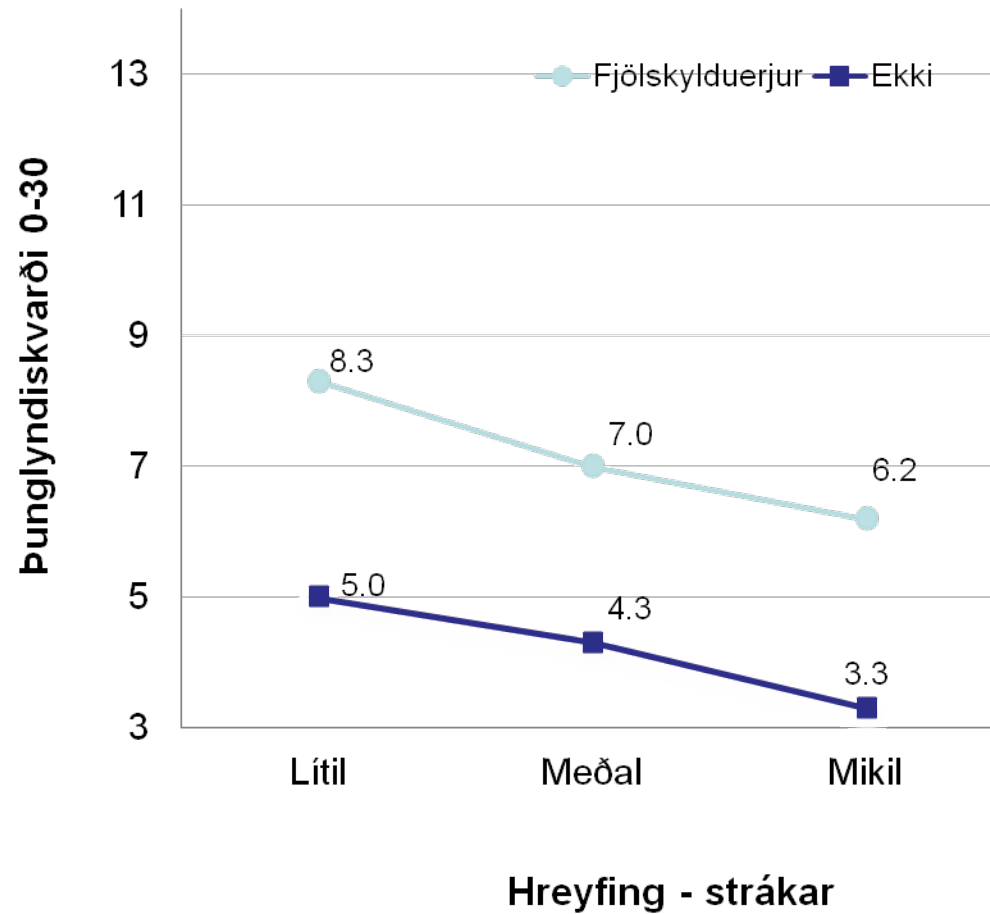
Niðurstöður

Hreyfing - stelpur

Niðurstöður

Niðurstöður

Aukin líkamleg hreyfing → minni líkur á þunglyndi

Streituvaldandi aðstæður → meiri líkur á þunglyndi

Streituvaldandi aðstæður → áhrif hreyfingar meiri

Streituvaldandi aðstæður → neikvæðari áhrif á stúlkur

Hreyfing → jákvæðari áhrif á stúlkur undir álagi

Stúlkur → líklegri en strákar til að sýna einkenni þunglyndis

Hvað segir þetta okkur?

- ✓ **Hreyfingarleysi hefur aukist** meðal 14-15 ára ungmenna á Íslandi 1992 -2006 (Eiðsdóttir, Kristjansson, Sigfusdóttir og Allegrante, 2008)
- ✓ Um helmingur 14-15 ára ungmenna hreyfa sig **minna en ráðlagt er** (Eiðsdóttir o.fl., 2008)
- ✓ **Meiri áhersla** ætti að vera á að auka líkamlega hreyfingu ungs fólks til að minnka líkur á vanlíðan og neikvæðum áhrifum streitu.
- ✓ **Líkamleg hreyfing** er einföld, ódýr og árangursrík forvörn fyrir vanlíðan, ekki síst fyrir einstaklinga sem eru undir miklu álagi (sbr. fjölskylduerjur).

TAKK FYRIR

Háskólinn í Reykjavík www.hr.is
Sálfræði við HR ru.is/salfraedi/
Rannsóknir & greining www.rannsoknir.is

Bryndís Björk Ásgeirsdóttir, lektor í sálfræði við HR

